

Klandan İmparatorluğa Cengiz Han'ın, Soyu, Yetiştği Ortam Çocukluğu Kişiliği ve Yasası -Psikotarih Bağlamında Bir Deneme-

H. Ahmet Özdemir

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi,
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğretim Üyesi
haozdemir@hotmail.com

Özet

Psikotarih, tarihle psikolojiyi buluşturan yeni bir disiplindir. Hattâ tarihi şahsiyetlerin psikolojisi olarak tanımlanabilir. Psikotarih ülkemizde henüz pek bilinmemektedir. Bu bilim dalı, insanın psikolojik motivasyonlarını anlamak için psikanalitik yaklaşımları kullanmaya çalışmaktadır. Acaba gerçekten psikanalistler kaynakların ve tarihçilerin sağladığı veriler ışığında tarihi şahsiyetlerin psikolojilerini çözmeyi başarabilirler mi? Meselâ Cengiz Han'la (1162?-1227) soyu, yetiştği ortam, kişiliği ve yarası arasında bir ilgi kurmak mümkün müdür? İşte bu makale bu soruların cevaplarına ulaşmayı denemektedir. Bu bağlamda, Temucin'in klandan imparatorluğa geçiş sürecinde hayatının ilk evrelerinde yaşadığı olayların ileriki hayatındaki izleri takip edilmiş ve şartırtıcı bazı etkileşimlere dikkat çekilmekle yetinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikotarih, Cengiz Han, Moğollar, Cengiz Yasası, Moğol İmparatorluğu.

From Clan To Empire Chinggis Khan's Origin And Ancestors, His Geographical Environment, Childhood, Personality And Yasa (A Psychohistorical Trial)

Psychohistory is a new discipline that combines psychology with history. It can even be described as the psychology of historical figures. Psychohistory, is hasn't been known much yet in our country. This branch of science, tries to use of the psychoanalytic approaches for understanding the human's psychological motivation. I wonder whether psychoanalysts can manage to solve the psychology of the historical figures in the light of the data provided by historians and historical resources. This study focuses on an important figure, Temucin [later Chinggis Khan (1162?-1227)] and his origin of family and ancestors, his growth neighborhood and geographical environment, childhood, personality and his law (Yasa), the famous. Is there any relation between Chinggis Khan and them? In this sense, it has been tried to highlight the tracks of Temucin's early experiences during his childhood and adulthood and influences of these experiences to his decisions and behaviors when he became the Khan of Mongols (King of them). The purpose of this article is to reach the answers of these questions.

Key Words: Psychohistory, Chinggis Khan, Mongols, The Yasa of Chinggis, Mongol Empire.

Atf

H. Ahmet Özdemir, *Modern Klandan İmparatorluğa Cengiz Han'ın, Soyu, Yetiştği Ortam, Çocukluğu Kişiliği ve Yasası, Marife, Bahar 2011 S. 31-50*

Bugüne dek yayınlanan bütün "Tarih Usulü" eserlerinde tarihçilerin interdisipliner çalışmalar yapması gereği özellikle vurgulanmıştır. Tarihçiler de bu kuralı mümkün mertebe gözetmeye gayret etmişlerdir. Onun için tarihçiler arasında edebiyat, musiki, mimari, nümizmatik, arkeoloji, topografya, coğrafya vb. disiplinlere karşı eğilimlerin görülmesi yadırganmamakta, bilakis söz konusu ilgiler tarihçinin kalitesini ve saygınlığını artırıcı bir nitelik olarak değer kazanmaktadır. Fakat zamanla yeni disiplinlerin ortaya çıkması interdisipliner çalışmalara ağırlık vermek isteyen tarihçilerin daha fazla mesai harcamasını gerektirmeye ve işlerini zorlaştırmaya başlamış görünüyor. "Psiko-tarih" söz konusu disiplinlerden birisi olarak dikkat çekiyor.

Psikotarih, çok genel bir tanımlamayla, tarih ve psikoloji disiplinlerinin (hattâ bazen matematik ve istatistiğin) ortaklaştırılması olarak değerlendirilebilir.¹ Psikotarih, tarihin psiko-disiplinel bir zemin üzerinden kurulmasını, tarihsel inceleme-araştırma konusunun psikolojinin verileriyle muayene edilmesini hedeflemektedir.² Disiplinin teorik çerçevesi henüz genel kabul görece şekilde oluşmadığından, yani kabul edilmiş temel aksiyomları mevcut olmadığından "şimdilik" üzerinde mutabakata varılmış bir psikotarih tanımı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, "psikolojik tarih", "psikanalitik tarih", "psikotarih" gibi kavramların sık sık birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Hattâ Psikotarihin tanımında bile kısmen farklı yaklaşımlar kendini hissettirmektedir. Mesela tarihteki kişi ve olayları psikolojik bakış açısı ile ele alan, analiz eden, disiplinlerarası bir araştırma alanı şeklinde de tanımlanabilmekte ve metodik olarak tarihsel olayların oluşumunda, insanın psikolojik motivasyonlarını anlamak üzere psikanalitik yaklaşımları kullandığı belirtilmektedir.³

Hemen hemen bir asra yakın bir geçmişe sahip bulunan psikotarih, tarihin ve psikanalizin yapısına dönük tartışmalardan kaynaklanan çeşitli gerekçelerle tarihçilerce ve psikologlarca pek kabul görmese de⁴, genel anlamda disiplineli bir çizgi tutturmayı başarmış sayılmaktadır.⁵

Psikotarih, ülkemizde henüz pek bilinmemektedir. Son yıllarda politik psikoloji⁶ üzerinden belli ölçüde bazı çalışmalar yapılmaktaysa da, müstakil olarak

¹ Szaluta, *Psychohistory*, s. 1. David Beisel ise Psikotarih'i şöyle tanımlar: "Tarihi şahsiyetlerin psikolojisi." Bkz. [How I Teach Psychohistory?], *JP*, yıl. 1998/Spring, sy. 4, s. 391-412. Makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://www.psychohistory.com/htm/04_teach.html (01/11/2010).

² Bu konuda özellikle Çelikkol'un *Tarih Psikiyatrisi Divanında* adlı çalışmasının tarih ve psikanalizin tanımlarının, çerçevelerinin ve yaklaşımlarının incelendiği, psikotarihin disiplineli temellerinin irdelendiği ilk bölümüne bakılması uygundur.

³ Loewenberg, *Decoding*, s. 9.

⁴ Psikotarih'in taraftarları ve karşıtları için bkz. Szaluta, *Psychohistory*, s. 59.

⁵ Psikotarih Enstitüsü şubesi açan ulusların sayısının 18'e ulaştığına, durumun biraz da kendiliğinden ve kişisel çabalarla geliştiğine; New York'taki merkeze ilaveten Almanya, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Belarus, Brezilya, Finlandiya, Fransa, İngiltere, İsveç, Kanada, Macaristan, Meksika, Romanya, Rusya, Slovenya, Ukrayna, Yeni Zelanda'da Psikotarih şubelerinin bulunduğu dair bkz. http://www.psychohistory.com/htm/02_branch.html (05.11.2010).

⁶ Mesela Politik Psikoloji Derneği (PPD), Ankara. <http://www.ppd.org.tr> (11.12.2010).

psikotarihe adanan incelemelerin sayısı çok yetersizdir. Konuyla ilgili çeviriler de sınırlı sayıda olup⁷, konunun geniş ve tutarlıklı ölçüde ele alınabilmesine yetecek düzeyde değildir. Son yıllarda yapılan birkaç çeviri Michel de Certeau'nun *Tarih ve Psikanaliz*⁸ ve Norman O. Brown'ın *Ölüme Karşı Hayat, Tarihin Psikanalitik Anlamı*⁹ isimli eserleri ile son iki yıl içinde İzmir merkezli bir tarih dergisi olan *Tarih Okulu*'nda¹⁰ yayınlanan çevirilere işaret edilebilir¹¹ ve telif olarak Ahmet Çelikkol'un *Tarih Psikiyatrisi Divanında*¹², Nusret Kaya'nın *Psiko-Tarih*¹³ ve Bülent Somay'ın *Tarihin Bilinçdışı*¹⁴ adlı eserleri hariç ülkemizde psikotarih literatürü denilebilecek bir birikim henüz oluşmamıştır denilebilir.

Türkiye'de çeviriler ve yurtdışında eğitim alan -özellikle- tıpçılar aracılığıyla gündeme giren Psiko-tarih çalışmaları Batı'da ve Amerika'da biraz daha eski bir tarihten itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Mesela Sangamon State Üniversitesi (Amerika) *The Psychohistory Review* adında bir dergi yayınlamaktadır.¹⁵ Hatta Psikotarihçilerin nasıl eğitilmesi gerektiğine dair tartışmalar yapılmaktadır.¹⁶

Psikotarih ekseninde aşırı sayılabilecek birtakım teoriler de üretilmiştir. Nitekim ünlü bilim kurgu yazarı Isaac Asimov¹⁷ üzerinde inceleme ve araştırma yapılanların haberi olmadan gerçekleştirilecek birtakım tespitlerle ileride o toplumun hangi davranışları sergileyeceğinin belirlenebileceğini iddia etmiştir.

Acaba gerçekten psikanalistler kaynakların ve tarihçilerin sağladığı veriler ışığında tarihi şahsiyetlerin psikolojilerini çözmeyi başarabilir¹⁸, etkisi büyük tarihi hareketlerin psikolojik yorumunu yapabilirler mi? Veya savaşın bütün acısını, kı-

⁷ Genellikle batı dillerinden.

⁸ Certeau, *Tarih ve Psikanaliz*.

⁹ Brown, *Ölüme Karşı Hayat*.

¹⁰ Adı geçen dergi Türkiye'de psiko-tarih üzerine yayınlanan ilk ve tek akademik yayın olarak kabul edilmektedir.

¹¹ Mesela: Noland, "Psikotarih", *TO*, sy. 6, s. 95-123; Zur, "Savaşın Psiko-Tarihi", *TO*, sy. 6, s. 125-143; Izenberg, "Psikotarih", *TO*, VII, 145-164; Buss, "Izenberg'in Psikotarih", *TO*, VI, 165-172; Moses, "Düşman Algısı", *TO*, VII, 99-108.

¹² Yayınlandığı dönemde birkaç tanıtım yazısı kaleme alınmış, ilk baskısı tükendikten sonra yeni baskısı yapılmamış olan eser maalesef etkili olamamış ve psikotarihin ülkemizdeki durumuna bağlı olarak genelde ve özellikle tarihçiler tarafından yeterince ilgi görmemiştir. Bunda, kuşkusuz akademideki tarihçilerin konuya olan yabancılığı belirleyici bir öneme sahiptir, ancak entelektüel kesimin konuya kayıtsız kalmasına da ayrıca işaret etmek gerekir.

¹³ Kaya, *Psiko-Tarih*.

¹⁴ Somay, *Tarihin Bilinçdışı*.

¹⁵ Adı geçen dergide yayınlanan dikkat çekici bazı makale başlıkları şu şekildedir: Simpell, "Bismarck's Childhood", *PR*, c.II, sy, 1, s. 107-124; Hughes, "The Dreams of Alexander The Great" *PR*, c. XII, sy. 2, s. 168-192; Atlas, "A Psychohistorical View of Crusade Origins", *PR*, c. XVII, sy, 4, s. 412-416; Demaitre, "The Idea of Childhood" *PR*, c. IV, sy. 4, s. 461-490; Adzema, "Restaging Early Traumas in War", *PR*, c. XXIII, sy, 4, s. 344-392; Fine, "Geography and the Superego", *PR*, c. XIV, sy, 4, s. 351-364; Grof, "Perinatal Roots of Wars", *PR*, c. IV, sy, 3, s. 269-308.

¹⁶ Loewenberg, *Decoding*, s. 43. David Beisel'in nasıl Psikotarih eğitimi yaptığma ilişkin makalesinin künyesi ve web adresi için 1 no.lu dipnota bkz.

¹⁷ Hakkında bkz. I. Asimov, J.J. Asimov, *Dolu Dolu Yaşadım*.

¹⁸ Bu konuda mesela Napoleon Bonaparte'in annesinin aşırı ilgisizliği, Korsikalı olduğu için sınıf arkadaşları tarafından dışlanması, karısının sadakatsizliği... gibi olayların onun kişilik oluşumunu nasıl etkilediği ve bunların Napoleon'un tarihteki rolünü belirleyip belirleyemeyeceği şeklindeki konularda kafa yorar.

yımını ve yıkımını eylem boyunca yakından, hattâ içinden gözlemleyen tarafların savaşı niye sürdürdüklerini psikolojik açıdan açıklayabilirler mi?

Mesela savaşın psikolojik çözümüne dair mesai harcayan Psikanalistler bizlere “*düşmanlarımızın*” bizden farklı olduğunu, kötü özellikleri bulunduğunu, genellikle *bize* karşı kötülükler yaptıklarını söyleyen sezgilerimizden bahsederler. Söz konusu açıklamaya göre düşmanlarımıza karşı dikkatli olmamız gerektiğini öğrenir ve çocuklarımıza da bunu öğretiriz. Çünkü düşmanlarımız kötüdür. Bu düşman ve yabancı imgesi nereden gelmektedir? Nietzsche, düşmanın olmadığı yerde, bir düşman icat etmek gerektiğini söylemiştir. Gerçekten bir “düşman ihtiyacı”ndan bahsedilebilir mi? Düşman bizimle birlikte yaşayan bir olgu mu, bizimle beraber doğan bir olgu mu, yoksa hayatın ileriki aşamalarında öğrenilen bir olgu mudur? Bir toplum savaş benzeri bir duruma girdiği ve zor durumda kaldığı zaman mı bu düşman ihtiyacı ortaya çıkar? Kabilelerin hayatta kalabilmek için birbirleriyle savaştıkları dönemlerden ve Orta Çağ’dan beri devam eden bir kalıntı mıdır acaba? Gelişmiş, endüstrileşmiş, karmaşık toplumlarımızla bu aşamaları çoktan atlatmış olmamız gerekmez miydi? Veya ileri düzeydeki ahlaki ve etik gelişmişliğimizle bunları çoktan geride bırakmış olmamız gerekmez miydi? İşte Albert Einstein da Sigmund Freud’a 1933 tarihinde yazdığı mektubunda buna benzer soruları sormuş ve “Neden savaş?” demişti. Freud ise umutsuz bir şekilde yanıt vermiş ve savaşı bir dünyanın olamayacağını söylemişti; ancak yine de mektubunun sonunda az da olsa bir iyimserlik taşıyordu.¹⁹

Bütün bu bilgilerden sonra acaba Cengiz Han (1162?-1227) tarafından kurulan ve zamanla Orta Asya, Çin, Kore, Japonya, Maveraünnehir, Hârizm, bugünkü İran, Irak, Suriye, Anadolu ile Doğu Avrupa’nın neredeyse tamamını işgal ve istilâ eden Moğolların hiçbir kural tanımayan, hattâ tutarlılık göstermeyen savaş ve barış taktikleri psikolojik açıdan yorumlanabilir mi?

Örneğin Moğolların yaşadığı çevre ve ortam nasıldır? Moğollar bütün insanlar gibi yaşadıkları çevreyi değiştirirken psikolojik olarak acaba bu çevreden ne kadar etkilenmişlerdir? Yani çevre onların kimlik ve kişilik oluşumuna ne gibi olumlu veya olumsuz katkılarda bulunmuştur? İnsanla fiziksel çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimleri inceleyen bir bilim dalı olan Çevre Psikolojisi’nden²⁰ hareket

¹⁹ “Düşman Algısı”, *TO*, VII, 99.

²⁰ Çevre, Psikoloji’de uzun yıllar yeterince ilgi görmemiş, daha çok insan davranışını etkileyiş biçimi üzerinde durularak kontrol edilmesi gereken durgun ve edilgen bir arka plan şeklinde algılanmıştır. Nihayet 1960’lardan itibaren Psikoloji’de ve bütün Sosyal Bilimlerde gerçek yaşam koşullarının bir laboratuvar ortamından çok daha karmaşık olduğu gerçeğinin fark edilmesiyle birlikte çevre de edilgen bir arka plan olarak görülmeğe kurtulmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda Çevre Psikolojisi, edilgen olmayan bir çevrede insan ve mekân ilişkileri ile etkileşimini gerçek yaşam ortamlarında incelemeye çalışmaya ve çevreyi basit uyaranlar olmaktan daha karmaşık olarak görmeye başlamıştır. Çevre psikolojisine göre hiçbir problem yalnız çevreden kaynaklanmaz, insan ile ortamlar arasındaki etkinlikleri içerir. Yine Çevre Psikolojisi çevreyi basit biçimde ikiye ayırır: Dağlardan, denizlerden, ormanlardan, çöllerden... oluşan Doğal Çevre ile yollardan, parklardan ve binalardan oluşan Yapay Çevre’nin meydana getirdiği “Fiziksel Çevre”; bir de insansal çevrenin, grupların, sosyal etkileşimlerin, geleneklerin, toplumun, kültürün meydana getirdiği “Sosyal Çevre”. Geniş bilgi için bkz. Gifford, *Environmental Psychology*.

edildiğinde ne gibi sonuçlar çıkarılabilir? Şüphesiz bu soruların cevabını almak için psikolojiden olduğu kadar tarihten de yararlanmak gerekecektir. O halde önce Moğolların yaşadığı çevrenin tanınması gerekir.

Gobi Çölü'nün kuzeyine düşen Onan ve Kelüren nehirleri ile Baykal Gölü kıyıları aşağı yukarı bütün araştırmacıların ittifakıyla Moğolların esas yurdu sayılmaktadır.²¹ Cüveynî'ye göre Moğolların ülkesinin eni ve boyu 7-8 aylık bir yoldan fazla idi. Doğusunda Hitay (Kuzey Çin), batısında Uygur, kuzeyinde Kırgız ve Selengay, güneyinde ise Tangut (Tangiut) ve Tibet bulunmaktaydı.²² İbnü'l-Esîr'e göre ise Moğollar İslâm topraklarına 6 ayı aşkın bir mesafede, Çin taraflarında Tamgaç dağlarında ikamet ediyorlardı.²³

Moğollar bu yörelerde gerçekten çok sert iklim şartlarında yaşıyorlardı. Sıcaklık farklılıkları sadece kış ve yaz mevsimlerinde değil, gece ve gündüz de korkunç boyutlara ulaşıyordu. Kışları sert ve soğuk, yaz ayları ise gayet sıcak geçiyordu.²⁴ Cüveynî iklimin soğukluğundan dolayı yaban fıstığından başka bir meyve ağacı yetişmediğini söyler.²⁵

Moğollar aman vermez bir iklimde hayat sürdürüyorlardı.²⁶ Çünkü yüksek rakımlı bu ülke, aynı coğrafi enlemde yer alan diğer ülkelerden daha soğuktur.²⁷ Baykal Gölü senenin dört-beş ayında donar. Isının sıfırın altında 25'leri bulması olağan bir hâdisedir. Bora eser, fırtına çıkar, üstelik sık sık da deprem olur. Diğer taraftan Moğollar, bu iklime eşlik eden bir coğrafi çevreye sahiptirler. Etrafta çok yüksek, sivri kayaları bulutlara değen dağlar vardır. Bu kayaların yarıklarında tek tük ağaçlar yeşermiştir. Zirveler buz ve karlarla kaplıdır. Vadiler kumluktur. Ancak ırmakların kenarları çayırarla, çam ve kayın ağaçlarıyla süslüdür.²⁸ Çinli Ç'ang-Çu'n da "Yerde ağaçlar bitmez, biten şey yalnız yabani otlardır: Tanrı burada dağlar değil, yalnız tepelikler yaratmıştır; burada ekin yetişmez²⁹; sütle beslenirler; deriden dikilmiş elbise giyerler; keçe çadırlarda yaşarlar, bununla beraber şen ve neşelidirler."³⁰ demektedir.

Bu coğrafi çevrenin, acımasız iklimin ve zor hayat şartlarının psikolojik bakımdan Moğolları nasıl etkilediği araştırılmaya değer bir husus olmalıdır. Nitekim

²¹ N. Poppe, "On some Geographic names in the Jami'al-Tawarikh", *HJAS*, c. VIII, (1956), sy. 1-2, s. 33-41; Boyle, "The Longer Introduction of the "Zij-i Ilkhani", *JAS*, c. VIII (1963), s.244-254; ayrıca 1 no.lu dipnot.

²² Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşây*, I, 93.

²³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XII, 361.

²⁴ Carpini, *Moğol Tarihi*, s. 25-28

²⁵ Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşây*, I, 105.

²⁶ D'Ohsson, *Târîh-i Moğol*, s. 20.

²⁷ Cüveynî (I, 105) Şaman Kökücü'nün hikâyesi vesilesiyle şiddetli soğuktan bahseder. Carpini de (s. 25-28) beklenmedik bir şekilde mevsimsiz zamanlarda çıkan soğuğa, bora ve fırtınaya, kar yağışına ve çığ düşmesine değinir.

²⁸ D'Ohsson, 14-15.

²⁹ Moğolların yaşadığı yerlerin ziraata elverişli olmadığından Cüveynî de (*Târîh-i Cihângüşây*, I, 93) bahseder.

³⁰ Vladimirtsov, *Moğolların İctimai Tarihi*, s. 60.

bazı araştırmacılar Moğolların kendilerine acımayan tabiat şartları kadar acımasız olduğuna dikkat çekmişlerdir.³¹

Moğollar bu vasatta tam bir göçebe hayatı yaşamaktaydılar. Her kabile, diğerlerinden bağımsız bir yaşam sürdürüyordu.³² Otlak ve su yetersizliği, yiyecek azlığı; kabileleri âdeta birbiriyle yarışır hale getirmekteydi. Neticede bu yarış kızı-şarak iş mücadele ve savaşa kadar varıyordu.³³

Benzer iklim şartlarında yaşayanların niçin Moğollar gibi bir istila başlatmadıkları, acımasız savaş taktiklerini yürürlüğe koymadıkları, kuralsız davranmadıkları, insanları katliama tabi tutmadıkları, medeniyet ve kültür unsurlarını yok etmedikleri, mamur şehirleri yakıp yıkmadıkları vb. soruların salt tarihçilerin ve psikologların çalışmalarıyla çözümlenmesi güç bir olgudur. Dolayısıyla her iki disiplinin ortaklaşa çalışmalarıyla belki bazı sonuçlara varmak mümkün olabilecektir.

Günümüzde sık rastlanan “çocukluğuna inme”li replik tarihe ve tarihi şahsiyetlere, mesela Cengiz Han’a yöneltile kim bilir neler anlatacaktır? Çünkü çocukluk döneminde hayli ilginç olaylar yaşamıştır.

Öncelikle o, doğduğunda sağ elinde saka kemiği³⁴ büyüklüğünde pıhtılaşmış kan tutuyordu.³⁵ Bir insan ne halde doğduğunu elbette asla hatırlamaz. Ama doğumuna tanık olanların kendisine anlattıkları bu halin Cengiz’i nasıl etkilediği bilinmez.

Moğolların Gizli Tarihi adlı eserde kaydedildiğine göre o, çocukluğundan itibaren ailesiyle ilgili şu haberleri dinleyerek büyümüş olmalıdır. Onun cediti Tanrı’nın takdiriyle yaratılmış bir bozkurt, eşi ise beyaz bir maral idi.³⁶ Büyük büyükannesi Alan Ko’a kocasının ölümünden sonra yeniden evlenmediği halde doğum yapmaya devam etmişti. Bu durum dedikoduya sebep olunca³⁷, o, beş çocuğunu etrafına toplayarak bunun gerekçesini açıklamaya çalışmış ve oğullarına birlik olmanın önemini örneklerdirerek anlatmıştı.³⁸ Moğollarda birlik fikrini ilk ortaya atan kişi belki de efsanevi büyükanne Alan Ko’a idi. Onun ölümünden sonra birlik

³¹ D’Ohsson, *Târîh-i Moğol*, s. 20.

³² Moğol kabileleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Reşîdüddîn, *Câmi’u’t-tevârîh*, I, 23-163 vd.; Gölpinarlı, *Câmi’u’t-tevârîh*, s. 21 vd.

³³ Daha geniş bilgi için bkz. Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşây*, I, 93; Reşîdüddîn, *Câmi’u’t-tevârîh*, I, 165.

³⁴ *Gizli Tarih*’te (s. 19) “saka” kelimesine düşülen dipnotta “İçine erimiş kurşun doldurulan ve oyunda kullanılan kemik; hayvanların ayaklarından elde edilir.” biçiminde bir tarif yapılıyor. Bu ifadeden anlaşıldığı kadarıyla saka kemiği aşık kemiği olmalıdır. Yani baldır kemiği ile eklemleşerek bileğin belli başlı oynak merkezini oluşturan, ayak bileğinde bulunan küçük kemiklerden biri. (Krs. TTK, *Türkçe Sözlük*).

³⁵ *Gizli Tarih*, s. 19.

³⁶ *Gizli Tarih*, s. 3. Çeşitli dönemlerde ve değişik etkiler altında meydana getirilmiş farklı kaynakların Moğolların efsanevi menşesine ilişkin bilgilerini karşılaştırmak için bkz. Gülensoy, “Moğolların Gizli Tarihi”, *TS/TA*, c. II, sy. 2 (İlkbahar 2007), s. 257-275.

³⁷ *Gizli Tarih*’te (s. 7) dedikodu yapanların bizzat Alan Ko’a’nın kendi oğulları olduğu kayıtlıdır.

³⁸ *Gizli Tarih*, s. 7-8; Reşîdüddîn I, 171; Gölpinarlı, s. 131; Ahmet Temir, *Cengiz Han*, Ankara 1989, s. 15. Birçok efsane ve tarihi şahsiyetle ilgili olarak anlatılan okları tek tek kolayca kırma ama bir ok demetini asla kıramama fenomeni burada bir kez de Alan Ko’a tarafından yinelenmektedir.

aşısının tutmadığı anlaşılırsa da, bir süre sonra birliğin nasıl yararlı bir şey olduğu başarılı bir baskın sonunda elde edilen ganimetle bizzat görülmüş oldu.³⁹

Nesiller geçtikten sonra Kabul Kağan tarafından yönetilen Moğolların başına onun vasiyeti üzerine kendi oğulları olmasına rağmen Senggun-bilge'nin oğlu Ambakay Kağan geçti.⁴⁰ Böylece Alan Ko'a'nın öğütleri esnasında oğullarının yöneticiliğine ilişkin kehaneti⁴¹ neredeyse boşa çıkacaktı ki, Ambakay Kağan Cuyinler tarafından esir alınarak Kitalara teslim edildi. Ambakay intikamının alınmasını vasiyet etti.⁴² Moğollar Kabul Kağan'ın oğlu Kutula'yı han seçtiler. İktidar yeniden Alan Ko'a'nın soyuna dönmüştü. Moğollar Tatarlarla 13 kez çarpıştırsa da, intikamlarını alamadılar.⁴³ İleride Cengiz Han unvanıyla tanınacak Temucin bu intikam savaşlarının yapıldığı ortamda dünyaya geldi. Babası Yesugay Bahadır, düzenlediği bir baskın sırasında daha başkalarıyla birlikte Temucin-ege adlı Tatar reisini esir alarak meskenlerine getirdiği için yeni doğan bebek bu büyük olayın hatırasını yaşatmak uğruna Temucin diye adlandırıldı.⁴⁴

Temucin dokuz yaşındayken annesi Ho'elun'un kabilesi Torgut boylarından Olhuno'ut uruğundan Unggiratlardan Dei-Seçen'in kızı Borte ile nişanlandı. Borte kendisinden bir yaş büyüktü. Olhuno'utlar Temucin'in dayılarıydı. Günün âdeti gereğince Temucin kayınbabasının yanında bırakıldı. Yine geleneklere göre babası Yesugay yedek atını da dünürüne rehin vermişti. İlginçtir, bu devir teslim töreninde baba oğlunun insani bir özelliğine dikkat çeker. Temucin köpekten korkmaktadır.⁴⁵ Yesugay dönüş yolunda bir grup Tatarla rastladı. Tatarlar, onu oğlu Temucin'in adlandırılmasına sebep olan baskından dolayı düşman bilmişlerdi. Çok susadığı için yanlarına gelen Yesugay'a zehirli içecek sundular. Kendisini iyi hissetmeyen Moğol bahadırı hemen yola çıktı. Üç gün sonra evine geldiğinde iyice fenalaşmıştı. Dünürünün yanında bıraktığı oğlunu getirmesi için bir adam gönderdi. Temucin gelmeden babası ölmüştü.⁴⁶

Temucin'in babasının Tatarlar⁴⁷ tarafından zehirlenmesini unutmadığı anlaşılıyor. Zira Yasa'da özellikle bununla ilgili bir hüküm vardır ki, dikkat çekicidir. Her türlü zehirlenme ihtimalini ortadan kaldırmak için yemek ikram edilen kişi, ikram sahibi kendisi yemekten tatmadan yemeyecektir.⁴⁸ Yasa metni şöyledir: "İs-

³⁹ *Gizli Tarih*, s. 9-12.

⁴⁰ *Gizli Tarih*, s. 15.

⁴¹ *Gizli Tarih*, s. 7.

⁴² *Gizli Tarih*, s. 16.

⁴³ *Gizli Tarih*, s. 18.

⁴⁴ *Gizli Tarih*, s. 19, Reşidüddin, *Câmi'u't-tevârîh*, I, 210, 232.

⁴⁵ Psikoloji'de üzerinde fazlaca durulan çocukluktaki korku motifıyla ilişkisi nedir? Temucin'in zamanla bu korkunun üstesinden geldiğini, onu fobiye dönüştürmediğini hayatının ileriki döneminde buna dair herhangi bir kayda rastlamadığımız için belki söyleyebiliriz.

⁴⁶ *Gizli Tarih*, s. 21-22.

⁴⁷ Tatarların çok güçlü bir boy olmaları, yetmiş bin hanelik büyük bir topluluk oluşturmaları, yurtları, savaşçılıkları ve faaliyetleri hakkında bkz. Reşidüddin, *Câmi'u't-tevârîh*, I, 53.

⁴⁸ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 54.

terse veren bir prens ve alan bir tutsak olsun, veren tadına bakmadan önce onun elinden bir şey yemek yasaktır.”⁴⁹

Temucin baba ocağına dönmüştü. O sırada Temucin dokuz⁵⁰, Coçi-Kasar yedi, Haçi’un-elçi beş, Temuge-otçigin ise üç yaşındaydı. Bu dört erkek kardeşin bir de henüz beşikte bir kız kardeşleri (Temulun) bulunuyordu.⁵¹

Moğollarda poligami vardı.⁵² Erkekler geçimlerini sağlayabilecekleri kadar eş almak hakkına sahiptiler.⁵³ Onun için Yesügey’in başka eşlere ve bu eşlerinden de çocuklara sahip olması garipsenmemelidir.⁵⁴ Nitekim Bekter⁵⁵ ve Belguday⁵⁶ ismindeki iki erkek çocuğunun Ho’elun-ucin dışındaki eşlerinden olduğu açıktır.

Reisleri Yesugay’ı kaybeden aile üyelerini güç günler bekliyordu. Nitekim evvela Yesugay’dan önceki aile reisi Ambakay Han’ın hanımları, Yesugay’ın dul eşi ve ailenin başı Ho’elun-ucin’i azarladılar. Bu, klanın parçalanmasında ilk adımı teşkil etti. Ardından kabile büyükleri “Bu kadınla çocuklarını⁵⁷ burada bırakıp göç edin, onları almadan gidin.” şeklinde bir karara vardılar. Yesugay kabilesinin üyeleri olan “Taiçi’utlar”, reislerinin ölümünü takip eden günlerde onun ailesini tek başına bırakarak kabile birliğini bozup, Onan Nehri boyunca akıntı istikametinde yola koyuldular. Reislerine gönülden bağlı Çaraha-ebugan adlı kabile üyesi, Yesugay ailesinin geride bırakılmasına içerleyerek gidenleri durdurmak amacıyla harekete geçince, onu mızrakla sırtından yaraladılar. Temucin, yaralı Çaraha’yı meskeninde ziyaret etti. Olan biteni dinledikten sonra ağlayarak dışarı koştu. Annesi Ho’elun-ucin eline bayrak alarak ata bindi ve halkın yarısını geri döndürmeyi başardı. Fakat sonradan onlar da durmadılar ve göç edenlere katıldılar.⁵⁸

Acaba Temucin bu dışlanmışlık karşısında ne gibi duygulara bürünmüştü? Dışlanmışlığın acısını ne kadar derinden hissetmiş, nasıl hırslanmıştı?

⁴⁹ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 144.

⁵⁰ Reşidüddîn (I, 233) babası öldüğünde on üç yaşında olduğunu belirtir. Hattâ o aynı yerde Cengiz’in doğum tarihini de hicri yıla dönüştürerek verir: Zilkade 549 (Ocak/Şubat 1155). Temucin’in doğum ve ölüm tarihleri ile Kameri takvime göre 75 ve Şemsi takvime göre 73 yıl ömür sürdüğüne, 14 Ramazan 624’te (28 Ağustos 1227) öldüğüne ilişkin ekstra bilgiler için ayrıca bkz. Reşidüddîn, *Câmi’u’t-tevârîh*, I, 417, 418.

⁵¹ *Gizli Tarih*, s. 19.

⁵² Nitekim Yasa şu maddeyi içermekteydi: “Çok kadınla evlenmeye izin vardır.” Bkz. Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 149.

⁵³ Carpini, *Moğol Tarihi*, s. 30. Carpini, Moğollardan bazılarının 10, 50, hattâ 100 karısı olduğunu söylerken kendi gezisi sırasında artık iyice zenginleşmiş Moğol erkeklerinin çok eşliliği nasıl uyguladıklarına işaret ediyor olmalıdır. Carpini’nin verdiği bu rakamlar muhtemelen nikâhlı eşlerle odalıklara ait toplam sayıyı göstermektedir.

⁵⁴ Reşidüddîn (*Câmi’u’t-tevârîh*, I, 203) onun her kavimden karısı olduğunu belirtir ve Cengiz Han’ın annesi de dâhil olmak üzere Yesugay’ın diğer eşlerini anlatır.

⁵⁵ Reşidüddîn (*Câmi’u’t-tevârîh*, I, 203-211), Bekter’den hiç söz etmediği gibi Yesugay’ın oğullarının sayısını 5’le sınırlandırır: Temucin, Kasar, Kaçiyun, Temuge ve Belguday.

⁵⁶ *Gizli Tarih*, s. 27, 28. *Gizli Tarih*’te bir başka yerde (s. 39) Belgutay’ın annesinin aileyle birlikte yaşadığından söz edilir. Bir başka yerde de (s. 50-51) Merkitlere esir düşerek odalık yapıldığı, kurtarıldığında bu duruma dayanamayarak ormana kaçtığı ve bulunamadığı kaydedilir.

⁵⁷ Ho’elun-ucin ile Temucin ve kardeşlerini.

⁵⁸ *Gizli Tarih*, s. 23-24. Ayrıca bkz. Reşidüddîn, *Câmi’u’t-tevârîh*, I, 241.

Artık aile bir başına kalmıştı. Temucin bu günleri ailenin en büyük erkek çocuğu olarak en net hatırlayanlarıydı. Bir tür Moğol Hanedan Kroniği olan *Gizli Tarih*'te dul kadının ve çocuklarının hayata tutunmak için nasıl bir uğraş verdikleri bazen manzum, ama daha çok nesir tarzında acıklı bir dille anlatılır. Anne dişini tırnağına takarak çocuklarını büyütmeyi sürdürmektedir. Yiyecekleri çoğunlukla yabani meyveler, bitki ve ot kökleri, (taze ve kuru) soğan, sarımsak türünden basit gıdalardır. Annenin sertliğine ve şiddet yanlısı bir eğitim güttüğüne de dikkat çekilir. Fakat anne hedefine ulaşmıştır. Çocukları han olmak için büyümüş gibidirler. İntizamı seven bir annenin elinde mazbut ve akıllı yetişmişlerdir. Mağrur ve asil, er oğlu er ve cesurdurlar. Artık devreye girmek zamanı geldiğine karar vermeleri çok sürmez. Annelerine yardımcı olmak için olta ve kanca yaparak, iğneleri bile kullanarak Onan Nehri'nden balık avlamaya başlarlar. Annelerine teşekkürleri ve katkıları böyle olmuştur.⁵⁹

Gizli Tarih, annenin sertliğine ve şiddet yanlısı bir eğitim güttüğüne, intizamı sevdiğine, dikkat çekmekte, çocukların bu tutum ve davranışlara karşı mağrur ve asil duygulara büründüklerini, yiğitliği ve cesareti önceliklerini belirtmektedir. Bu eğitimin etkisiyle ve annenin otoritesine saygısından olsa gerek Cengiz, 1206'da kağan seçildikten sonra aralarında çıkan bir anlaşmazlık üzerine kardeşi Kasar'ı neredeyse öldürmek üzereyken annesinin şiddetli müdahalesi sebebiyle korkusundan titremiştir. İki oğul arasındaki anlaşmazlığı çözmek için kara arabaya ak deveyi koşarak bütün gece yol kat etmiş olan anne olay yerine tam zamanında ulaşmıştı. Arabasından hiddetle inmiş, Cengiz'in kollarını bağlattığı, şapkasını ve kemerini çıkarttığı oğul Kasar'ı bu müşkil halden kurtarmıştır. Fakat hiddetini yenememiş, sinirinden yere oturmuş, memelerini çıkarıp dizlerinin üzerine yayararak aynı annenin çocukları olduklarını ve aynı kaynaktan beslendiklerini hatırlatmıştı.⁶⁰ Cengiz annesini ancak şu sözlere yatıştırabilmişti: "*Anne seni kızdırdığımdan dolayı çok korktum ve utanıyorum...*"⁶¹

Bilindiği gibi kendisinden daha güçlü bir otoriteye koşulsuz boyun eğme ve daha zayıf olanı ezme şeklindeki çift değerlilik özelliğini Adorno otoriter kişiliğin temel niteliği olarak belirlemektedir. Adorno'ya göre, otoriteryen karakterin kuvvetle özdeşleşmesi, "aşağı" olan her şeyin yadsınmasıyla birlikte gider. Otoriteryen karakter, bütün iç grupla ve aileyle özdeşleşerek otoriter disiplini kendi kendine

⁵⁹ *Gizli Tarih*, s. 25-26. Yasa'da ana babaya karşı koymak ağır cezalar gerektirmektedir. Anlaşılan Temucin, annelerinin çocukluklarında kendilerine karşı gösterdiği özveriye ödüllendirmek istemiştir: "*Ana - babalarına karşı koyan çocukları gören kimse, onları beyin önüne götürüp onlar hakkında şikâyetle bulunmalıdır. Çocuklar ergin ve mümeyyiz iseler cezaları kendi sınıflarından bir savaşçının tam teçhizatı ve 9 hayvandır. Ayrıca bunlar ana-babalarından ayrı bırakılırlar. Öğretmenine, babasına veya anasına fiilî tecavüzde bulunan ve bunlara karşı yakışsız hareket eden 3x9 hayvan, daha küçük suçlarda 2x9 veya yalnız 9 hayvan verir.*" (Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 155).

⁶⁰ Burada anne ilginç bir bilgi verir. Temucin sadece bir memesinin sütünü tamamen emip tüketebilmiş, Haçi'un ile Otçigin bir memeyi bile emip tüketememişler, ama Kasar bir başına iki memenin sütünü de sonuna kadar emmiştir. Anne buradan hareketle Temucin'in akılca, Kasar'ın ise vücutça kuvvetli olmasına açıklama getirmeye çalışır.

⁶¹ *Gizli Tarih*, s. 163-164; Temir, *Cengiz*, s. 82-83.

dayatabilmektedir. Öte yandan aile ve iç grup aynı zamanda, özümşenen otoritenin diğer bireylere de en yoğun biçimde yansıtıldığı alandır.⁶²

Aslında ilk zamanlar Temucin yaşça kendisine en yakın olan öz kardeşi Kasar'la⁶³ iyi anlaşmaktadır.⁶⁴ Bekter ve Belguday da birbirleriyle iyi bir ikili oluşturmuşlardır. Bir gün parlak bir Sohosun Balığı yakalayan Temucin-Kasar ikilisinin elinden Bekter'le Belguday bu güzel avı zorla alırlar.⁶⁵

Temucin'le Kasar Bekter'le Belguday'ı annelerine şikâyet etmişlerdir. Anne aralarında mücadele etmemelerini kardeş olduklarını söyleyip enerjilerini asıl yönlendirmeleri gereken noktaya işaret eder. Zira "Gölgelerinden başka arkadaşları yoktur/(Hayvan) kuyruğundan başka da kamçıları." Tayçı'utlardan intikam almayı düşünmelidirler. Temucin'le Kasar annelerinin hakemliğinden memnun olmamışlardır. Çünkü diğer kardeşleri daha önce kendileri tarafından avlanan bir kuşu da yine zorla ellerinden almışlardır. Bir tepede bir beygirle dokuz hayvanı gütmekte olan Bekter'e oklarını çeken Temucin arkadan, Kasar önden gizlice yaklaşır. Bekter onları fark eder. Niyetlerini sezmiştir. Tayçı'utlardan birlikte intikam almaları gerektiğini hatırlatarak kendisini ve kardeşini öldürmemeleri için bazı sözler sarf eder. Sonra da muhtemelen söylediklerinde samimi olduğunu ortaya koymak amacıyla bağdaş kurup oturur. Yani Temucin'le Kasar'a karşılık vermez. Fakat bu ikisi onu önden ve arkadan oklayarak dönerler. Anneleri eve gelen çocuklarının çehresinden durumu anlamıştır. "Katiller!" diye seslenir. Hole'un, Temucin'e elinde kara kan parçası (pıhtı) tutarak doğduğunu hatırlatır⁶⁶, Kasar'ı da meşimesini (döl eşi) ısırın bir köpeğe benzetir. Ardından avına saldırıp acımadan avlayan yahut evcilleştiği halde yabani davranışlar sergileyen hayvan, kuş, sürüngen ve balıklardan örnekler vererek, intikamı bir kenara bırakmalarına kızarak çeşitli deyim ve atasözleriyle güçlendirilmiş zengin içerikli bir konuşmayla azarlar da azarlar. Fakat olan olmuştur, yapacak bir şey kalmamıştır. Durum kabullenilir ve hayat bir süre sonra normale döner.⁶⁷

Küçük yaşta kardeş katili olmanın bir çocuğun psikolojisini nasıl etkilediği ve bu olgunun onun ilerideki yaşamında nelere mal olduğu herhalde ayrıca irde-lenmelidir.

Temucin ailesi, baba Yesugay Bahadır'ın vefatından sonra kabile birliğini bozarak kendilerine yalnız bırakan ve bütün klanı peşlerine takarak giden Tayçı'utlardan intikam almayı düşünürken, Tayçı'utlar da Temucin ve ailesinin günü gelince kendilerinden yaptıklarının hesabını sorabileceği meselesine kafa yormaktaydılar. Bir süre sonra Tayçı'utlar yılanın başını büyümeden ezmek gerektiğine karar vererek Temucin ve kardeşlerini yok etmek üzere saldırıya geçtiler. Bu

⁶² Adorno, *Otoritaryen Kişilik*, s. 300-306.

⁶³ Reşidüddîn'e göre (*Câmi'u't-tevârih*, I, 203) ismi Cuci, sıfatı Kasar'dır. Kasar, yırtıcı anlamına gelmektedir. Reşidüddîn burada onun fiziki özellikleri hakkında da ayrıca bilgi verir. Onun fiziki özellikleri, savaş alanındaki mücadelesi ve silah kullanımı için ayrıca bkz. *Gizli Tarih*, s. 121-122.

⁶⁴ Reşidüddîn, *Câmi'u't-tevârih*, I, 203.

⁶⁵ *Gizli Tarih*, s. 27.

⁶⁶ Anne'nin bunu suçlayıcı bir argüman olarak kullandığı anlaşılıyor.

⁶⁷ *Gizli Tarih*, s. 27-29.

saldırı karşısında Temucin ve ailesinin yakındaki ormana gizlenmekten başka çaresi yoktu. Temucin ailesi, ormanda ağaçları keserek çitimsi bariyerler yaptılar, ok atmaya başladılar, ama Tayçı'utlara direnmeleri zordu. Ailenin aciziyetini fark eden Tayçı'utlar çok geçmeden esas niyetlerini açığa vurdular. En büyük çocuğu, yani Temucin'i istiyorlardı.⁶⁸

Tayçı'utlar niye bütün aile üyelerini veya Temucin dışındakileri değil de, ısrarla onu istiyorlardı? Bunu çözmek zor gözüküyor. Ama bilinen bir şey vardır ki, babanın ölümü üzerine ailenin bütün yükü en büyük erkek çocuğun omzuna biner. En büyük erkek çocuk kısmen babanın yerini alır. Aileyi çekip çevirmek artık onun asli görevi olmuştur. Belki bu yüzden, belki de ileride tarihin doğrulayacağı gibi kendisinde bir liderlik özelliği sezdiklerinden düşmanları öncelikle onu hedeflemişti. Büyük oğlu ortadan kaldırdıktan sonra muhtemelen ailenin diğer üyelerine yöneleceklerdi veya ailenin perişan ve etkisiz halini gözlemleyerek onlardan kendilerine bir zarar gelmeyeceğine ikna olup işleri olurlarına bırakacaklardı.

Annesi ve kardeşleri Temucin'i düşmanlarına teslim etmek yerine ata bindirip kaçırdılar. Temucin, Tergune tepesindeki ormana girmeyi başardı. Tayçı'utlar da peşinden yetişip ormanı kuşattılar. Temucin üç gece bekledi. Çıkmaya karar verdiğinde atının eğerinin ve göğüslüğünün çözülüp düştüğünü gördü. Bunu ilahi bir ikaz olarak algıladı. Üç gün daha saklandı. Altıncı gün çıkmaya karar verdiğinde beyaz bir kayanın çıkış yolunu kapattığını gördü. Bunu da kutsal bir uyarı olarak kabul edip üç gün daha kaldı. O ormanda tek başına tam dokuz gün yiyeceksiz kaldıktan sonra "Şerefsizce ölmektense çıkmalıyım." deyip yolu kapayan beyaz taşın yanından ok yapma bıçağıyla ağaçları keserek kendisine yol açtı. Ormandan çıkar çıkmaz da hâlâ bekleyen Tayçı'utların eline düştü.⁶⁹

Gizli Tarih bu bilgileri verirken ne Temucin'in yaşından ne de olayın meydana geldiği tarihten söz eder. Dolayısıyla bu olay başından geçtiğinde Temucin'in kaç yaşlarında olduğu bilinmemektedir. Tarihi tespit edebilmek adına tek dayanak noktası "*civcivlerin veya kuzuların tüy değiştirdiğine, salyası akan küçüklerin büyüdüğüne veya salyasını silecek çağa girdiklerine*" dair bir şiir yahut deyim parçacığıdır. Buradan hareketle babası öldüğünde dokuz veya on üç yaşında olan Temucin'in biraz daha büyüdüğü söylenebilir. Hattâ birazdan tafsilatına girilecek olan önlemleri alabildiğine göre gençlik çağlarında olduğu iddia edilebilir. Asıl önemlisiyse Temucin'in dokuz gün süreyle düşmanlarının girmeye cesaret edemediği, hattâ ancak elindeki bıçağı kullanarak yol açabildiği balta girmemiş bir ormanda kalmasının onun ilerideki kişiliğini ne derece etkilediğidir. Bu cangılda gündüz bir yana geceyi nasıl geçirmiştir? Kulağına ne gibi sesler gelmiştir? Ve o bütün bu yaşadıkları karşısında hangi duygulara kapılmıştır?

Tayçı'utların reisi Tarhutay-kirihtuh Temucin'i alıp götürdü. O, köylerde sıra ile her evde birer gece bırakılıyordu. Yazın ilk ayının on altısında dolunay gününde Tayçı'utlar Onan Nehri sahilinde bir ziyafet düzenlemişler, güneş batınca dağılmış-

⁶⁸ *Gizli Tarih*, s. 30.

⁶⁹ *Gizli Tarih*, a.y.

lardı. Temucin'in başındaki gardiyan zayıf birisiydi. Boynuna takılmış bukağıyı bu adamdan çekip almak zor olmamıştı. Ardından kafasına vurarak gardiyanını bayıltmayı da başardı ve kaçtı. Bu defa ormana değil, nehre doğru gitti. Vücudunu suyun içine sadece nefes almak için yüzünü dışarıda tutacak şekilde gizleyip bukağısını akıntı yönüne salıverdi. Muhafızı ayılınca tutuklunun kaçtığını haber verdi. Tayçı'utlar toplandılar ve gün gibi ay ışığında ormanı taradılar. Sulduslardan Sorhan-şira oradan geçerken onun nehir üzerinde yattığını gördü. Kurnazlığına ve aldığı önleme hayran oldu. "Tayçı'ut kardeşlerinin" Temucin'i işte tam da bu yüzden, yani kurnazlığı, tedbirli oluşu ve aklı yüzünden gözünden okunan ve gelecek vadeden kişiliği sebebiyle kıskançlıkla takip ettiklerini düşündü. Ona pozisyonunu bozmamasını, kendisini ele vermeyeceğini söyleyip gitti. İkinci taramada Tayçı'utları yanılttı. Temucin'e dikkatli olmasını tembihledi. Üçüncü taramada ise Sorhan-şira geceyi bahane etti, son bir kez daha aramaya karşı olmadığını, fakat bu işi gündüz yapmanın uygun olacağını, bukağılı bir insanın fazla uzaklaşamayacağını söyledi. Temucin'e de arayanlar dağılınca annesiyle kardeşlerini aramaya gitmesini, kendisini ele vermemesini öğütledi. Temucin, Sorhan-şira'nın evindeki tutukluluk nöbeti sırasında onun oğullarının uyumasını sağlayacak şekilde bukağısını gevşettiklerini, şimdi de babalarının onu yakalatmayışını değerlendirerek kendisini olsa olsa bu ailenin kurtaracağını hesapladı. Araya araya Sorhan-şira'nın evini buldu. Sorhan-şira, annesi ile kardeşlerinin yanına gitmesine dair tavsiyesini yerine getirmediği için Temucin'e çıkışırken oğulları onun kendilerine sığındığını ve töre gereğince korumak gerektiğini söyleyerek bukağısını çözüp yaktılar. Kendisini de evin arkasındaki yün arabasına gizlediler. Üçüncü gün Tayçı'utlar Sorhan-şira'dan kuşkulandılar. Evini arabasını aradılar. Arabaya çıkıp yünlerin dibine yaklaştıklarında Sorhan-şira o sıcakta yünlerin arasında saklanmanın imkânsız olduğunu söyleyerek Temucin'i ikinci kez kurtarmayı becerdi. Arayanları savuşturduktan sonra altına bir kısrak, yanına biraz yiyecek içecek ve eline bir yayla iki ok verip Temucin'i yola çıkardı. Temucin bir süre yol aldıktan sonra ailesine kavuştu. Hep birlikte göç edip yeni bir yerleşim yeri buldular. Yiyecekleri, dağ ve tarla sığacıydı.⁷⁰

Temucin, böylece belki de hayatının en büyük tehlikelerinden birisini talihinin yardımıyla bir kez daha atlatmıştı. Hayat sürprizlere gebe. Tatlı olayları acı olayların izlemesi işten bile değildir. Nitekim Temucin'in yaşantısı özenilecek düzeyde olmasa da o ailesinin, sevdiklerinin arasındaydı. Öncelikle düşmanlarının niye bilhassa kendisini hedeflediğini çözmeye çalışmış olmalıdır. Ardından da adi bir suçlu gibi boynunda bukağı ile ev ev, oba oba gezdirilmesinin sebeplerine ulaşmayı denemiştir. Götürüldüğü yerlerde hakarete uğramanın, aşağılayıcı ve nefret dolu bakışları üzerinde hissetmenin etkisini göğüslemek zorunda kalmış ve hayli bilenmiştir. Ya nefes alabilmek için sadece burnu dışarıda kalacak şekilde bütün vücudunu suya gömdüğü ve boynunda bukağı olduğu halde düşmanları kendisini ararken neler hissetmişti? Kavurucu yaz sıcaklığında yapağılar içine gömü-

⁷⁰ *Gizli Tarih*, s. 31-34; Reşidüddin, *Câmi'u't-tevârîh*, I, 242.

lü vaziyette sıcaktan bunalmış, güçlkle nefes almak için çırpınırken, düşmanlarına yakalanma korkusuyla buram buram terlerken neler duymuş, neler düşünmüştü? Daha düne kadar babasının emrinde bir ulus oluşturan bu insanların kendilerine niye sırt çevirdiği, aynı amaç uğrunda hareket eden ve “ulus”u oluşturan unsurların nasıl olup da yönetici aileye böylesine düşmanlık duygularıyla dolduğu herhalde onun için çözülmesi güç bir bulmaca gibi görünmüştür. Belki de bu sırada dağınık boyları yeniden bir araya toplayıp ulus haline getirebilmek için gerekli olan enstrümanı düşünüyordu. Muhtemelen bunun ancak demir yumruk, yani acımasız güç olduğu sonucuna ulaşmıştı.

Bu olaylar sırasında gördüğü olumlu davranışların izlerini Cengiz Yasası'nda bulmak zor değildir. “Ülkemizde barışı bozan, birbirleriyle savaşan, büyük bir Aymak'ı veya bütün bir Nutuk'u imha ve yağma eden beylere diğer Moğol ve Oyrat beyleri birlikte saldırmalı ve onlara hadlerini bildirmelidirler; bunların beyliği ellerinden alınmalı ve diğerleri arasında bölüştürülmelidir. Asıl suçluları da öldürülmemeli, çıplak ve bir şeysiz serbest bırakmalıdır. Bunların mallarının yarısı zarar görmüş olanlara, dörtte biri Moğollara ve dörtte biri de Oyratlara verilir.”⁷¹ “Atını kaybeden ve yaya olarak yakınlarının yanına gidemeyecek olan bir yabancıya bir at vererek yardım eden iki at almaya hak kazanır.”⁷² “Yolunu kaybetmiş veya açlıktan ölmek üzere olan bir kimseye yardım eden, ancak o kimsenin verebileceği kadarını almaya hak kazanır.”⁷³

Buraya kadar anlatılanlardan açlığın Temucin'in çocukluk ve gençlik döneminin ayrılmaz parçası olduğu söylenebilir. Dönüşünden sonra yine açlıkla baş etmek ve yiyecek sıkıntısına çözüm bulmak gibi temel bir sorunla boğuşmak zorundaydı. Dolayısıyla onun ilerleyen dönemde Cengiz Han olarak Yasa'sını oluşturduğunda yiyecek paylaşımı ve yemeğe saygı sorununa yaklaşımı şöyle olacaktır: “Başkasının yanında onu birlikte yemeğe çağırmadan bir şey yemek ve arkadaşlarından daha çok yemek yasaktır. Üstünde yemek pişirilen ateşin veya yenilmekte olan bir yemeğin üzerinden geçmek yasaktır.”⁷⁴ Sofraya orada bulunan herkes davet edilmeli ve yemek mutlaka paylaşılmalıydı. Fakat insan yemek sırasında diğerlerini gözetmeli ve onlardan fazla yememeye dikkat etmeliydi. Ayrıca yemeğin üzerinden geçmek yasaktı. Bu kuralların konulmasının arka planı ve Cengiz Han'ın Temucin adını taşıdığı dönemde yaşadıklarının kuralların oluşumundaki payı dikkatle takip edilmelidir. Dahası “Seyyahlar yemek yemekte olan kimseleri görünce attan inmeli ve izin istemeden onlarla birlikte yemelidirler. Bunu onlara kimse yasaklamamalıdır.”⁷⁵ Yemek, o kadar saygın bir ihtiyaç maddesiydi ki yeterince tüketilmeliydi. Fazla tüketilirse cezası ağırdı: “Çok yemek yemekten ötürü kim kusarsa, onu çadırda sürüklemeli ve hemen öldürmeli.”⁷⁶

⁷¹ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 152.

⁷² Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 147.

⁷³ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 148.

⁷⁴ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 144.

⁷⁵ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 144.

⁷⁶ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 145.

Ailenin daha önce Bekter'in katli münasebetiyle söz edildiği gibi yayılan bir benekli beygiri ile sekiz atı vardı. Bir ara hayvanlar evin önünden yağmacılarca kaçırılmıştı. Kardeşleri Balguday'la Kasar'ın ısrarlarına rağmen Temucin kısa kuyruklu konur⁷⁷ atlarına binerek yağmacıları takibe koyuldu. At avdan geldiği için yorgundu. Dördüncü gün bir gence rastladı. Genç ona yağmacılardan haber vermekle kalmadı, altına iyi ve dinlenmiş bir at çekti. Temucin onu caydırmaya çalıştıysa Bo'orçu adındaki bu genç adam işini bırakarak onunla birlikte yola koyulmaktan çekinmedi. Üç gün sonra akşam vakti yağmacılara ulaştılar, atları kurtararak kaçmaya başladılar. Yağmacılar peşlerinde idi. Onları atlatmayı başardılar ve üç günlük bir yolculuktan sonra Bo'orçu'nun evine geldiler. Babası oğlunu arıyordu. Oğluna kavuşunca gözyaşları içinde onu azarlamaya başladıysa da, daha sonra bu ikiliye iyi arkadaş olmalarını, iyi arkadaşın en zor bulunan şey olduğunu söyledi. Temucin'in atları birlikte kurtardıkları için bir kaçını verme teklifini reddeden Bo'orçu üstelik yiyecek ve içecek temin ederek yeni arkadaşını uğurladı. Temucin üç günlük bir yolculuktan sonra atları kurtarmış olarak annesine ve kardeşlerine kavuştu.⁷⁸

Yasada at hırsızlığının cezası ağırlaştırılmıştı: "Yanında çalınmış bir at bulunan bir kimse, onu sahibine aynı değerinde 9 atla geri vermeye mecburdur. Buna malî takati yoksa atlar yerine çocukları alınmalıdır. Çocuğu da olmayanı bir koyun gibi kesmelidir."⁷⁹ At hırsız çaldığı ata karşılık niçin dokuz at vermek zorundaydı? Yasanın bu maddesine yukarıda geçen at çalma ve Temucin'in atlarını kurtarma operasyonunun hatırası mı yansımıştı? Zira benekli beygirle beraber yayılan atların sayısı dokuzu buluyordu. Bir ata karşılık dokuz at ceza kesilirken ölçü Temucin'in gençliğinde yaşadığı olaydaki sayıda mı gizliydi? Mali takati olmayan at hırsızının çocuklarının alınması, çocuğu yoksa koyun gibi kesilmesi sadece hırsızlığı önlemeye yönelik bir tedbir miydi, yoksa Temucin'in atlarını kurtarıırken çektiği sıkıntıların hincından mı kaynaklanıyordu? Bir başka maddede daha hayvan hırsızları ağır mali cezalara çarptırılıyorlardı: "Yabancı bir boyun hayvanlarını sürüp götürmek 8x9 hayvanın alınması ve ayrıca tanığa da 9 hayvan verilmesiyle cezalandırılır."⁸⁰

Burada en dikkat çekici hususlardan birisi dokuz sayısına adeta bir kutsallık verilmesidir. Nitekim o, Cengiz Han olduktan sonra çoğu konuda dokuzlu bir sistem geliştirmiştir. Bazı araştırmacılar bu dokuzlu sisteme dair özel çalışmalar yapma gereği duymuşlardır.⁸¹

Temucin nişanlısı Borte-ucin'i buldu ve evlendi. Daha sonra Cengiz Han olarak başarıdan başarıya ve zaferden zafere koştuğu sıralarda hanımları ile odalıklarla

⁷⁷ Konur, atların rengini tanımlamak için kullanılan kır, yağız, doru, kula, al, ala gibi kelimelerdendir. Hangi renge işaret ettiğine dair bkz. Küçük, "Türk Kültüründe Donlarına Göre Atlar", *TS/TA*, c. IV, sy. 8 (Sonbahar 2009), s. 1839.

⁷⁸ *Gizli Tarih*, s. 34-36.

⁷⁹ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 145.

⁸⁰ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 160.

⁸¹ Moses, "Tripllicated Triplets", *AFS*, c. XLV, sy. 2 (1986), s. 287-294.

rının sayısının 500 olduğu dönemde bile Borte-ucin Başkadın olmayı sürdürecektir. O, bütün kadınlarının en itibarlısı ve Moğol Hakanının gözdesi idi.⁸² Arkadaşı Bo'orçu'ya kendisine katılması için haber gönderdi. O haberi alır almaz gelip Temucin'e iltihak etti. Daha sonra baba dostu Ong Han'la ittifakı yeniledi. Ong Han ona ulusunu toplamayı vaat etti. Temucin'in sadık adamlarına bir yenisi, Urianghatlardan Carçi'uday'ın oğlu Celme eklendi.⁸³

Temucin'in hayatındaki en dramatik olaylardan birisi bütün bu mutlu ve güzel gelişmelerden sonra meydana geldi. Yesugay, Temucin'in annesi Ho'elun-ucin'i Merkitlere gelin giderken kaçırmıştı. Merkitler bunun intikamını almak için üç yüz kişilik⁸⁴ bir askeri güçle saldırıya geçtiler. Merkitler Belguday'ın annesini⁸⁵, Celme'nin annesi Ho'ahçin'i ve Temucin'in eşi Borte-ucin'i yakalayıp götürdüler. Asıl Temucin'in peşine düşmüşlerdi. Onca aramalarına rağmen Burhan-kaldun dağına sığındığı için onu bulamamışlardır. Çünkü arazi bataklık, sık orman da yılan dolu olduğundan takip güçtü. Merkitler "Yesugay, Ho'elun'u kaçırmıştı, biz de onların kadınlarını yakaladık, intikamımız alınmış sayılır." diyerek dönmüşlerdi. Temucin Burhan-kaldun'dan indi. Göğsünü yumrukluyor ve acı acı söyleniyordu. Kendisini çok zavallı görüyor ve gösteriyordu. Hayatını kurtarmak için eğer ve koşum takımları perişan bir atla, geyik izlerini takip ederek, karaağaç kabuklarına sığınarak Burhan'ın tepesine tırmanmıştı. Kurtulan hayatını bir bitin, kırlangıcın hayatına benzetiyordu. Belki de asıl önemlisi şunu ekliyordu: Bu esnada "büyük korku" geçirmişti. Kendisini böylesine büyük tehlikeden kurtardığına inandığı Burhan-kaldun Dağı'na tapınma geleneğini başlattı ve nesillerine de vasiyet etti. Onun ritüeli kemerini boynuna asmak, güneşe karşı dönmek ve eliyle göğsüne vurarak güneşe doğru dokuz defa diz çöküp yakarmaktan ibaretti.⁸⁶

Moğolların Gizli Tarihi adlı kronikte bizzat Temucin ilk kez "çok korktuğunu" işte burada söylemektedir. Bu aynı zamanda utanç içeren bir korkudur. Hayatını çok değersiz bulmakta, onu asalaklarinkiyle eş tutmaktadır. Utanç, korku ve asalaklık duygusu onu kendisini yakalanmaktan kurtardığına inandığı cismani varlığa, bir dağa tapınmaya sevk etmiştir.

Karısının kaçırılmasını hazmedememektedir. Yatağı boş kalmış, göğsünün yarısı parçalanmıştır.⁸⁷ Hemen harekete geçer. Kereyitlerin reisi To'oril-onghan'la görüşür ve Merkitlere saldırmak üzere anlaşır.⁸⁸ Onun önerisiyle Camuka'yı da bu

⁸² Reşidüddîn, *Câmi'u't-tevârih*, I, 222-223. Reşidüddîn (*Câmi'u't-tevârih*, I, 223-228) Borte-ucin'le birlikte Kulan-Hatun, Yisugat, Guncu ve Yisulun'un en gözde beş hanım olduğuna değinir ve her birinin biyografisine dair bilgiler verir.

⁸³ *Gizli Tarih*, s. 36-38.

⁸⁴ *Gizli Tarih*, s. 49.

⁸⁵ Temucin'in üvey annesi.

⁸⁶ *Gizli Tarih*, s. 38-41. O, hayatının ilerleyen dönemlerinde bu dağa sığınmayı ve yakarmayı sürdürecektir. Nitekim Otrar faciasından sonra (Bkz. Özdemir, *Moğol İstilas*, s. 135) da buraya tırmanarak aynı ritüeli tekrarlar. Geniş bilgi için bkz. Cüveynî, *Târih-i Cihângüşây*, I, 137; Reşidüddîn, *Câmi'u't-tevârih*, II, 344; Ebü'l-Ferec, *Abu'l-Farac Târihi*, II, 482.

⁸⁷ *Gizli Tarih*, s. 44.

⁸⁸ *Gizli Tarih*, s. 43.

saldırıya katılmaya davet eder. Çağrısına olumlu cevap alır.⁸⁹ Borte-ucin'i kurtarırlar.⁹⁰ Borte-ucin döner dönmez en büyük oğlu Cuci'yi dünyaya getirir. Borte'nin bu esaret dönemi *Gizli Tarih*'te kısmen sansürlenerek anlatılır. Merkitler Borte-ucin'i Çiledu'nun⁹¹ küçük kardeşi Çilger-boko'nun "himayesine"⁹² vermişlerdi. Bu suretle Çilger onu yanında tutuyordu. Esir kadınla Çilger arasındaki duygusal, hattâ belki cinsel yakınlaşmanın ipuçları aynı *Gizli Tarih*'te bir başka yerde biraz daha açık ifadelerle geçer. Temucin'in müttefik kuvvetlerle hanımını kurtarmak için düzenlediği baskın sırasında Çilger-boko kaçarken

*"Kara karga için
Deri artıklarıyla beslenmek
Mukadder olduğu halde,
Yabani turna ve kazlara göz koyarak
Tamahkârlık eder.
Ben kaba ve kötü Çilger,
Ucin-hatun'a gönül koyarak
Bütün Merkitler için bir bela oldum."
Manzum metnin ilerleyen bölümünde de,
"Kötü huladu kuşu için
Sıçan ve farelerle beslenmek mukadder olduğu halde,
Kuğu kuşlarına ve turnalara göz koyarak
Tamahkârlık eder.
Ben pis ve kötü Çilger,
Kutsal ve asil Ucin'i
Elime geçirerek
Bütün Merkitler için
Bir bela oldum."⁹³*

Borte-ucin, kaçırıldığında en büyük oğlu Cuci'ye hamile miydi, yoksa kaçırıldıktan sonra mı hamile kaldı? Bunu netleştirmek zor gözüküyor. Yukarıda bir dipnotta değinildiği gibi Reşidüddîn⁹⁴ kaçırıldığı sırada Borte-ucin'in Cuci'ye hamile olduğunu belirtmektedir. Her ne kadar kaynaklar açık ifadeler kullanmasa da söz konusu durum araştırmacıların dikkatinden kaçmamıştır. Temucin, bu en büyük oğlunun doğumu hakkındaki şüpheyi hiçbir zaman açıkça belli etmediyse de son

⁸⁹ *Gizli Tarih*, s. 44, 45.

⁹⁰ *Gizli Tarih*, s. 49. Reşidüddîn (*Câmi'u't-tevârih*, I, 223) bu kaçırılma olayı sırasında Borte-ucin'in Cuci'ye hamile olduğunu belirtir.

⁹¹ Çiledu, Temucin'in annesi Ho'elun'un gelin götürüldüğü Merkit'ti. Yukarıda geçtiği gibi babası Yesugay Bahadır gelini görüp beğenmiş ve düğün alayına saldırarak onu kendisine eş olarak kaçırmıştı.

⁹² *Gizli Tarih*'in (s. 49) ifadesi böyledir.

⁹³ *Gizli Tarih*, s. 49-50.

⁹⁴ Reşidüddîn, *Câmi'u't-tevârih*, I, 223.

zamanlarında ikisi arasında ayrılık iyice su yüzüne çıkmıştı.⁹⁵ Cuci ile Cengiz en son Ürgenç'in zaptında (618/1221) bir araya gelmişlerdi.⁹⁶

Temucin, Yasa'ya Borte'nin kaçırılmasıyla ilişkilendirilebilecek bazı hükümler koymayı ihmal etmemiş görünmektedir. "İleri gelen bir kimsenin karısını kaçırıp yanında tutan kimsenin cezası bir deve ve 9x9 hayvandır.⁹⁷ Kaçirtmanın cezası zarar gören kocanın sosyal durumuna göre ve en aşağıdaki sınıftan bir kimsenin karısının kaçırılması için 1 deve ve 3x9 hayvan olmak üzere basamaklandırılmıştır."⁹⁸

Merkitlerin Temucin ailesine saldırmasının sebebi, babası Yesugay'ın annesi Ho'elun'u onlara gelin giderken kaçırmasıydı. Bu kız ve kadın kaçırımlar genelde onların güzelliğinden kaynaklanıyor ve güzelin paylaşılabilmesi yıllar boyu çatışmaya sebebiyet veriyordu. Cengiz, Yasa'ya şöyle bir hüküm koydu: "*Her yılın başında, kendisi ve oğulları için aralarından seçsin diye bütün kızlar hükümdara takdim edilmelidirler.*"⁹⁹ Böylece güzel kızlar Hanlık ailesine eş olursa problem ortadan kalkmış olurdu. Belki de bu hükmü bir başka şeyi daha hedefleyerek yürürlüğe koymuştu. Ülkenin kızlarından kendisi ve ailesi için bir seçimde bulunması uyrukların hükümdar ailesine önce hısımlık sonra kan bağıyla sıkıca bağlanması yolunda bir gelenek oluşturacaktı.¹⁰⁰

Bundan sonrası Temucin'in Büyük Moğol Kağanlığı'na yükselişinin, işgal ve istilaların başlamasının, askeri açıdan başarıdan başarıya koşmasının hikâyesidir.

Cengiz Han insanlığın felaketlerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Kendisinde on iki asırlık eski yerleşik medeniyetlerin bozkır göçebeleri tarafından istilâsı özetlenmektedir. Fiilen kendisinden önce gelenlerden hiçbiri böylesine dehşet verici bir nam bırakmamıştı. Tedhiş bir hükümet etme sistemi ve katliamı metotlu bir müessese haline getirmiştir. Buna rağmen zalimliği daha ziyade içinde bulunduğu ortamın, Türk Moğol topluluklarının en silik ve unutulmuş köşesinin sertliğinden mi gelmekteydi, bu bir çeşit tabii bir vahşet miydi? Moğol işgalcinin kitle halindeki katliamları bir savaş sistemine ait olup zamanında boyun eğmeyen ve bilhassa boyun eğdikten sonra ayaklanan yerleşik halka karşı göçebenin bir silahı olarak mı değerlendirilmelidir? Doğu İran'ı ve Kuzey Çin'i zapt ettikten sonra şehirleri yerle bir edip, işlenmiş toprakları süvarilerine yeni otlak alanları açmak için bozkırlaştırmayı gayet tabii mi kabul ediyordu?¹⁰¹ Yoksa yaşadığı zorlu hayatın intikamını lüks ve ihtişam içinde yaşayan yerleşik halktan almak gibi psikolojik bazı etkenlerle mi hareket ediyordu? Nitekim ona göre mutluluğun tarifi şuydu: "*Düşmanlarını delik deşik etmek, onları önünde kovalamak, mallarını almak, yakın-*

⁹⁵ Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 248.

⁹⁶ Ayrıntılar için bkz. Özdemir, *Moğol İstilâsı*, s. 172-177.

⁹⁷ Seksen bir rakamı yerine 9x9 kullanılıyor. Bu durum, ya rakamların kullanımında bir tür ilkel hesaplama yöntemine veya "dokuz" rakamının kutsallığıyla ilgili bir hurafi uygulamaya dayanmaktadır. Veya kaçırılan atlarının sayısının 9 olması ile ilişkilidir.

⁹⁸ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 156.

⁹⁹ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 144.

¹⁰⁰ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 56.

¹⁰¹ Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 242-243.

larını gözyaşları içinde görmek, kadınlarını ve kızlarını güzel elbiseler giydirdikten sonra dudaklarından ve ağızlarından öpmek (yatağa atmak)¹⁰² Ve bunun tersine torunlarının bozkırın sert hayatını terk ederek yerleşiklerin hayatına geçeceği tahminiyle ileriye sürdüğü mahzun düşüncesi şuydu: "Bizden sonra soyumuzdan gelenler yaldızlı elbiseler giyecekler, yağlı ve şekerli yemekler yiyecekler, en iyi atlara binecekler, en güzel kadınları koyunlarına alacaklar ve bütün bunları bize borçlu olduklarını unutacaklar."¹⁰³

Moğol Hanının yanında bulunmuş olan meşhur K'ieyi Ç'ang-ç'en'e refakat eden rahip Li Çe-c'ang'ın teşvikiyle 1220-1223'de kazılmış olan 1219 yılına ait bir Taoist dikilitaşı, göçebeler imparatorunun yaşama tarzı, eseri bakımından Çinliler üzerinde bıraktığı intibai Taoizmin felsefi diline tuhaf bir şekilde çevirmektedir: "Gök Çin'in aşırı debdebesinden bıkmıştı. Ben (yani Cengiz Han), kuzeyin vahşi bölgesinde oturmaktayım, sadeliğe sığınıyorum ve itidale dönüyorum. Giydiğim elbiseler veya yediğim yemekler, sığır çobanlarının ve at uşaklarının eski elbiseleri veya yedikleri şeylerle aynı şeydir. Askerlere kardeşlerim gibi muamele ederim. Girdiğim yüz muharebede daima en ön safta bulundum. Yedi yıl boyunca büyük bir eser meydana getirdim ve yeryüzünün altı yönünde her şey tek bir kurala boyun eğdi."¹⁰⁴

Cengiz Han eşsiz başarılarını stratejik dehasına, üstün tabiyesine ve birliklerinin korkusuzluğuna olduğu kadar siyasî maharetine, devlet adamlığı anlayışına ve teşkilatlanma istidadına da borçlu idi. O, devlet adamı olarak ancak, milletin içinde demir gibi bir disiplin ve kayıtsız bir sükûnet hüküm sürmesini sağlayacak tedbirler alındığı takdirde dünyayı zapt yolundaki plânlarının gerçekleşebileceğini ön görmüştü. Bunun için kanunlar yürürlüğe koymuş, devlete tam bir askerî karakter veren ve milletle orduyu birmiş gibi gösteren ustaca bir ordu teşkilâtı kabul edilmişti.¹⁰⁵

Onun kişiliği şüphesiz geçmişte dikkat çektiği kadar günümüzde de -hattâ daha fazla- dikkat çekmektedir. Belki psikotarih çalışmalarıyla ve psikanalitik yaklaşımlarla bazı çözümlenmelere ve sonuçlara ulaşmak mümkün olabilecektir. Bu makalede onun hayatının ilk dönemlerinde yaşadığı belli başlı bazı olaylara değinilmeye ve psikotarih uzmanlarına birtakım veriler ve ipuçları sağlanmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Adorno, Theodore W., *Otoritaryen Kişilik Üstüne*, çev. Doğan Şahiner, İstanbul 2003.

Adzema, Michael D., "Restaging Early Traumas in War and Social Violence." *The Psychohistory Review*, c. XXIII, sy, 4, s. 344-392.

Alâeddîn Atâ Melik Cüveynî (681/1282), *Târîh-i Cihângüşây*, çev. Mürsel Öztürk, I-III, Ankara 1988.

¹⁰² Reşidüddîn, *Câmi'u't-tevârîh*, I, 441-442; D'ohsson, s. 174. Reşidüddîn uzun bir diyalog verir. Cengiz iki büyük adamına kişinin hayattan zevkinin ne olduğunu sormuş, onların belirttiği farklı hususları beğenmekle beraber kendisi de düşüncesini böylece ortaya koymuştur.

¹⁰³ Reşidüddîn, *Câmi'u't-tevârîh*, I, 437-438; D'ohsson, s. 180.

¹⁰⁴ (Chavannes, "Inscriptions", *T'oung-pao*, s. 300.) Grousset, s. 243'ten.

¹⁰⁵ Alinge, *Moğol Kanunları*, s. 6.

- Alinge, Curt, *Moğol Kanunları*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1967.
- Asimov, Isaac-Asimov, Janet Jeppson, *Dolu Dolu Yaşadım*, çev. Asena Devlet, İstanbul 2007.
- Atlas, Jerrold, "A Psychohistorical View of Crusade Origins", *The Psychohistory Review*, c. XVII, sy, 4, s. 412-416.
- Beisel, David, "How I Teach Psychohistory?", *The Journal of Psychohistory*, c. XV, sy. 4 (Spring 1998), s. 391-412.
- Boyle, John Andrew, "The Longer Introduction of the "Zij-i Ilkhani" of Nasir al-Din Tusi, *Journal Asiatic Studies*, c. VIII (1963), s. 244-254.
- Brown, Norman O., *Ölüme Karşı Hayat Tarihin Psikanalitik Anlamı*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul 1996.
- Buss, Allan B., "Izenberg'in Psikotarih ve Zihniyetleri Tarihi'nin Eleştirisi", çev. Komisyon, *Tarih Okulu*, c. 6, s. 165-172.
- Carpini, Johann de Plano, 1248?, 1252?, *Moğol Tarihi ve Seyahatname*, çev. Ergin Ayan, Trabzon ty.
- Çelikkol, Ahmet, *Tarih Psikiyatrisi Divanında*, İstanbul 2002.
- D'Ohsion, Moriedga, *Târîh-i Moğol*, çev. Mustafa Rahmi [Balaban], İstanbul 1340-1342/1920-1923.
- De Certeau, Michel, *Tarih ve Psikanaliz*, çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul 2009.
- Ebü'l-Ferec Gregory (Bar Habreus) (684/1286), *Abu'l-Farac Târîhi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, I-II, Ankara 1987.
- Fine, Reuben, "Geography and the Superego: A Contribution to Psychogeography and the Psychology of Travel." *The Psychohistory Review*, c. XIV, sy, 4, s. 351-364.
- Gifford, Robert, *Environmental Psychology: Principles and Practice*, Boston 1987.
- Grof, Stanislav, "Perinatal Roots of Wars, Totalitarianism, and Revolutions: Observations from LSD Research." *The Psychohistory Review*, c. IV, sy, 3, s. 269-308.
- Grousset, Rene, *Bozkır İmparatorluğu, Atilla, Cengiz Han, Timur*, çev. M. Reşat Uzman, İstanbul 1993.
- Gülensoy, Tuncer, "Moğolların Gizli Tarihi, Altan Topçü, Defter-i Çingiz-Nâme, Cengiz-Nâme ve Anonim Şibanî-Nâme'ye Göre Cengiz-Han'ın Soy Kütüğü", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, c. II, sy. 2 (İlkbahar 2007), s. 257-275, Erzincan 2009.
- <http://www.ppd.org.tr> (11.12.2010).
- <http://www.psychohistory.com/> (05.11.2010).
- http://www.psychohistory.com/htm/04_teach.html (01.11.2010).
- Hughes, Donald, "The Dreams of Alexander The Great." *The Psychohistory Review*, c. XII, sy. 2, s. 168-192.
- Izenberg, Gerald, "Psikotarih ve Zihniyetler Tarihi", çev. Gülmiş V. Canik, *Tarih Okulu*, c. 7, s. 145-164.
- İzzeddin Ebü'l-Hasan b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr (630/1232), *el-Kâmil fi't-tarih*, nşr. Carolus Johannes Tornberg, I-XII, Beyrut 1979-1982.
- Kaya, Nusret, *Psiko-Tarih, Sezgilerimiz ve Takıntılarımız*, İstanbul 2009.
- Küçük, Salim, "Türk Kültüründe Donlarına Göre Atlara Verilen Adlar ve Nişanları", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, c. IV, sy, 8 (Sonbahar 2009), s. 1830-1855, Erzincan 2009.
- Loewenberg, Peter, *Decoding the Past: the Psychohistorical Approach*, New Jersey 2002.
- Luke, Demaitre, "The Idea of Childhood and Child Care in Medical Writings of the Middle Ages." *The Psychohistory Review*, c. IV, sy. 4, s. 461-490.
- Moğolların Gizli Tarihi*, çev. Ahmet Temir, Ankara 1995.
- Moses, Larry, "Triplicated Triplets: The Number Nine in the Secret History", *Asian Folklore Studies*, c. XLV, sy. 2 (1986), s. 287-294.
- Moses, Rafael, "Düşman Algısı: Psikolojik Bir Analiz", çev. Senem Çelik, *Tarih Okulu*, c. 7, s. 99-108.
- Noland, Richard W., "Psikotarih: Teori ve Pratik", çev. Mustafa Alican, *Tarih Okulu*, sy. 6, s. 95-123.
- Ofer Zur, "Savaşın Psiko-Tarihi: Kültür, Ruh ve Düşmanın Birlikte Evrimi", çev. Gökhan Kağmıcı, *Tarih Okulu*, sy. 6, s. 125-143.
- Özdemir, H. Ahmet, *Moğol İstîlâsı*, İstanbul 2005.

- Poppe, N., "On some Geographic names in the Jami'al-Tawarikh", *Harvard Journal Asiatic Studies*, c. VIII, (1956), sy. 1-2, s. 33-41.
- Reşîdüddîn b. Fazlullah el-Vezîr b. İmâdüddevele Ebü'l-Hayr Muvaffıkuddevele et-Tabîb, 718/1318, *Câmi'u't-tevârîh*, I-II, nşr. Behmen Kerimi, ys. ts.
- , a.e., çev. Abdülbaki Gölpınarlı, yy., ty.
- Simpell, Charlott, "Bismarck's Childhood: A Psychohistorical Study", *The Psychohistory Review*, c. II, sy, 1, s. 107-124.
- Somay, Bülent, *Tarihin Bilinçdişi, Popüler Kültür Üzerine Denemeler*, İstanbul 2010.
- Szaluta, Jacques, *Psychohistory, Theory and Practice*, New York 2001.
- Temir, Ahmet, *Cengiz Han*, Ankara 1989.
- Vladimirtsov, Boris Y., *Moğolların İctimai Tarihi, Moğol Göçebe Feodalizmi*, Ankara 1987.